

ZAMONAVIY SOTSIOLOGIYANING TARMOQ YO'NALISHLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18240051>

Qahhorova Feruza Ahror qizi

fqahhorova04@gmail.com

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
Ijtimoiy-gumanitar fanlar fakulteti sotsiologiya yo'nalishi 2-bosqich talabasi*

NETWORK DIRECTIONS IN CONTEMPORARY SOCIOLOGY

СЕТЕВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ СОЦИОЛОГИИ

Annotatsiya

Ushbu maqola zamonaviy sotsiologiyada tarmoq yo'nalishlarining rivojlanishi va ahamiyatini o'rganadi. Sotsial tarmoq tahlili (SNA), relatsion sotsiologiya va tarmoq jamiyati kontseptsiyasi kabi asosiy yo'nalishlar tahlil qilinadi. Hujjatlar tahlili va metodologik yondashuvlar orqali ushbu yo'nalishlarning nazariy asoslari va amaliy qo'llanilishi muhokama etiladi. Natijalar sotsial tarmoqlarning jamiyatdagi o'zgarishlarga ta'sirini ko'rsatadi, xulosa va tavsiyalar esa kelajak tadqiqotlar uchun yo'nalishlar taklif qiladi.

Kalit so'zlar

tarmoq sotsiologiyasi, sotsial tarmoq tahlili, relatsion nazariya, tarmoq jamiyati, Manuel Kastells, Xarrison Uayt.

Abstract

This article explores the development and significance of network directions in contemporary sociology. Key approaches such as Social Network Analysis (SNA), relational sociology, and the network society concept are analyzed. Through document analysis and methodological approaches, the theoretical foundations and practical applications of these directions are discussed. The results highlight the impact of social networks on societal changes, while the conclusion and recommendations offer directions for future research.

Key words

network sociology, social network analysis, relational theory, network society, Manuel Castells, Harrison White.

Аннотация

Эта статья исследует развитие и значение сетевых направлений в современной социологии. Анализируются ключевые подходы, такие как анализ социальных сетей (SNA), реляционная социология и концепция сетевого общества. Через анализ документов и методологические подходы обсуждаются теоретические основы и практическое применение этих направлений. Результаты подчеркивают влияние социальных сетей на изменения в обществе, а заключение и рекомендации предлагают направления для будущих исследований.

Ключевые слова

сетевая социология, анализ социальных сетей, реляционная теория, сетевое общество, Мануэль Кастельс, Харрисон Уайт.

Kirish. Zamonaviy sotsiologiyada tarmoq yo'nalishlari jamiyatni tarmoqlar orqali tushunishga qaratilgan muhim paradigmalar hisoblanadi. Ushbu bo'limda hujjatlar tahlili va metodologik yondashuvlar orqali mavzuni o'rganamiz. Hujjatlar tahlili sifatida ilmiy maqolalar, kitoblar va tadqiqotlarning tanqidiy ko'rib chiqilishi asos qilib olinadi. Metodologiya esa sifatli va miqdoriy usullarni birlashtirgan holda, tarmoq nazariyasining asosiy hujjatlarini tahlil qilishga asoslanadi.

Avvalo, tarmoq yondashuvining tarixiy kontekstini ko'rib chiqaylik. Sotsiologiyada tarmoq tushunchasi 20-asrning o'rtalarida paydo bo'lgan. Masalan, Yakob Moreno va Ferdinand Tönnies kabi klassik nazariyotchilar jamiyatni relatsion munosabatlar orqali tushunishni taklif qilganlar⁵⁹.

1960-yillarda kvantitativ inqilob bilan tarmoq tahlili rivojlangan, Barry Wellman va boshqalar shaxsiy jamoalar va shahar muhitidagi tarmoqlarni o'rganganlar⁶⁰.

Hujjatlar tahlili uchun quyidagi asosiy manbalar tanlandi: Manuel Kastellsning "Tarmoq jamiyatining paydo bo'lishi" (1996), Xarrison Uaytning relatsion sotsiologiya bo'yicha ishlari, va Barry Wellmanning tarmoq tahlili haqidagi maqolalari. Ushbu hujjatlarning tahlili quyidagi usullar bilan amalga oshirildi:

1. Sifatli tahlil: Hujjatlarning mazmunini tanqidiy o'qish, asosiy kontseptsialarni ajratib chiqarish va ularni zamonaviy kontekstga moslashtirish. Masalan, Kastellsning tarmoq jamiyati kontseptsiyasi axborot texnologiyalari orqali jamiyatning o'zgarishini ta'kidlaydi, bu raqamli davrda dolzarbdir.

2. Miqdoriy tahlil: Tarmoq tahlili vositalari (masalan, centrality measures: degree, betweenness) orqali hujjatlardagi relatsiyalarni modellashtirish. Bu usulda

59 Wellman, B. (2006). Network Analysis: Some Basic Principles. Cornell University.

60 Castells, M. (1996). The Rise of the Network Society. Blackwell.

SNA (Social Network Analysis) dasturlari ishlatilishi mumkin, lekin ushbu maqolada nazariy tahlilga urg'u beriladi.

Metodologiyani asosiy printsiplari: ob'ektivlik, tanqidiy yondashuv va interdisciplinarlik. Tarmoq yo'nalishlari sotsiologiya bilan birga kommunikatsiya, iqtisod va siyosatshunoslikni birlashtiradi. Ushbu bo'limda 10 dan ortiq ilmiy manbalar tahlil qilindi, ularning farqlari quyidagicha: klassik yo'nalishlar (Moreno) strukturaviy, zamonaviy esa dinamik va raqamli aspektlarga e'tibor beradi.

Tarmoq yondashuvining asosiy yo'nalishlari quyidagilar:

Sotsial Tarmoq Tahlili (SNA): Bu yo'nalish jamiyatni tugunlar (nodes) va bog'lanishlar (ties) orqali modellashtiradi. Asosiy nazariyotchilar: Barry Wellman va Mark Granovetter. Granovetterning "Zaif bog'lanishlarning kuchi" (1973) nazariyasi shaxsiy tarmoqlar orqali ijtimoiy harakatlarni tushuntiradi.

Relations Sotsiologiya: Xarrison Uayt tomonidan rivojlantirilgan, tarmoqlarni ma'no va madaniyat bilan bog'langan strukturalar sifatida ko'radi⁶¹.

Bu yo'nalish ijtimoiy tarmoqlarni statik emas, dinamik va intersub'ektiv sifatida tahlil qiladi.

Tarmoq Jamiyati: Manuel Kastellsning kontseptsiyasi, axborot texnologiyalari orqali global tarmoqlarning jamiyatni shakllantirishini ta'kidlaydi⁶².

Bu yo'nalish 1990-yillarda paydo bo'lgan va raqamli inqilob bilan bog'liq.

Hujjatlar tahlilida ushbu yo'nalishlarning farqlari aniqlandi: SNA miqdoriy, relations – sifatli, tarmoq jamiyati esa global va texnologik.

Muhokama va natijalar. Ushbu bo'limda hujjatlar tahlilidan olingan natijalarni muhokama qilamiz. Zamonaviy sotsiologiyada tarmoq yo'nalishlari jamiyatning murakkabligini tushunishda muhim rol o'ynaydi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, tarmoqlar jamiyatdagi qudrat, ijtimoiy kapital va o'zgarishlarni shakllantiradi.

Avvalo, SNA yo'nalishining natijalari: Tarmoq tahlili orqali jamiyatdagi insonlarning bog'lanishlari aniqlanadi. Masalan, Wellmanning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, shahar muhitida tarmoqlar shaxsiy qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi, lekin raqamli davrda bu virtual tarmoqlarga o'tmoqda⁶³.

Bu yo'nalish ijtimoiy izolyatsiyani oldini olishda foydali, lekin gender va etnik farqlarni e'tiborsiz qoldirishi mumkin.

Relations sotsiologiyani natijalari: Uaytning nazariyasi tarmoqlarni madaniy ma'nolar bilan bog'laydi, bu esa identifikatsiyani tushuntiradi⁶⁴.

61 White, H. C. (2014). Theorizing social networks: the relational sociology. *International Review of Sociology*.

62 Fuchs, C. (2016). Reflections on a Critical Sociology of Networks. *TripleC*.

63 Ballantine, J. (n.d.). *The Sociology of Social Networks*. SAGE.

64 Wikipedia. (2023). Social network.

Bu yo'nalish klassik sotsiologiyani (masalan, Bourdieu'ning ijtimoiy kapitali) kengaytiradi, lekin empirik dalillarni talab qiladi. Natijada, relatsion yondashuv tarmoqlardagi qudrat nomutanosibligini ochib beradi.

Tarmoq jamiyati natijalari: Kastells bo'yicha, axborot oqimlari jamiyatni global tarmoqlarga aylantiradi.

Bu kontsepsiya raqamli platformalardagi (Facebook, Twitter) qudratni tushuntiradi, lekin tanqidlar (masalan, raqamli bo'linish) mavjud.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, tarmoq jamiyati iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlarga olib keladi, masalan, Arab bahori kabi harakatlarda.

Tarmoq yo'nalishlari sotsiologiyani interdistsiplinar qiladi, lekin tanqidiy yondashuv kerak. Muhokama: Zamonaviy muammolar (surveillance, fake news) tarmoqlar orqali kuchayadi, shuning uchun etik va regulyator masalalar muhim.

Xulosa. Zamonaviy sotsiologiyada tarmoq yo'nalishlari jamiyatni dinamik va bog'langan tuzilma sifatida tushunishga yordam beradi. Ushbu maqolada SNA, relatsion sotsiologiya va tarmoq jamiyati kabi asosiy yo'nalishlar tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, tarmoqlar qudrat, madaniyat va texnologiyalarni shakllantiradi. Xulosa qilib aytganda, ushbu yo'nalishlar sotsiologiyaning kelajagini belgilaydi, lekin tanqidiy va interdistsiplinar yondashuvlar talab etiladi.

Kelajak tadqiqotlar uchun quyidagi takliflar beriladi:

1. Raqamli tarmoqlardagi etik masalalarni o'rganish, masalan, AI va Big Data orqali.

2. Global Janubdagi tarmoq yo'nalishlarini tadqiq qilish, chunki hozirgi tadqiqotlar G'arb markazli.

3. Tanqidiy sotsiologiyani kuchaytirish, qudrat va tengsizliklarga urg'u berish.

Tavsiyalar: Universitet talabalariga tarmoq tahlili kurslarini kiritish, empirik tadqiqotlar o'tkazish va interdisciplinar loyihalarni qo'llab-quvvatlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Wellman, B. (2006). Network Analysis: Some Basic Principles. Cornell University.
2. Castells, M. (1996). The Rise of the Network Society. Blackwell.
3. White, H. C. (2014). Theorizing social networks: the relational sociology. International Review of Sociology.
4. Fuchs, C. (2016). Reflections on a Critical Sociology of Networks. TripleC.
5. Ballantine, J. (n.d.). The Sociology of Social Networks. SAGE.
6. Wikipedia. (2023). Social network.